

ALBERT EHRENSVÄRD d. y.

ANTECKNINGAR KRING HANS ARKIV

Av docenten BENG T HILDEBRAND, Stockholm

KUNGL. Maj:ts minister i Rom friherre Carl Bildt satt dagen före julafton 1913 i Palazzo Capranica och skrev till sin yngre chef, utrikesministern greve Albert Ehrensvärd, »Eders Excel-lens», heter det i brevet, »vi äro ju 'ett trögt folk fullt af hetsig-heter' (Ehrensvärdska släkten vet det bättre än någon)». Den fina artigheten att så anbringa ett berömt citat från Carl August Ehrensvärd har säkert till fullo uppskattats av adressaten. I själva verket torde Carl Bildt ungefär ha motsvarat just det, som var Albert Ehrensvärds ideal: *le diplomate lettré*. Den sistnämndes egna försök att förverkliga detta dubbelmål gav åt Ehrensvärds liv och person en särskild färg. Han upplevde härvidlag mycken glädje och mycken vanda och ännu på tröskeln ut ur livet tvekade han: borde han ha kastat det ena av dessa mål för att helt nå det andra? Så flätas framgång och nederlag obönhörligt samman i ett öde. Eftervärlden kan icke särskilja dem från varandra, först gemensamt bilda de den i så många hänseenden outgrundliga människan.

Albert Ehrensvärd var medveten skånsk aristokrat och han var verksam liberal politiker — redan häri lågo möjligheter till kon-flikter. Han tillhörde den märkliga släkt, grevliga ätten Ehren-svärd, som vid 1700-talets mitt går upp som en meteor bland rikets främsta familjer, och där sedan en generations öde att bli kaval-leriöverste betecknar lågkurvan i en direkt antavla för nu levande generation. Albert E:s fader, Albert Ehrensvärd d. ä., var karriär-diplomat, kabinetssekreterare och utrikesminister samt verksam riksdagsman både på Riddarhuset och i Första kammaren, lands-hövding i Göteborg 1864—85 och jorddrott på Tosterup, den danska Braheättens vackra borg i Österlen. Samtidigt var han en man med allsidiga intellektuella intressen. Så mötte sonen redan i hemmet de flesta av de element, som sedan kommo att dominera hans liv.

Varifrån kom då liberalismen? Det ligger i varje fall nära till hands att gissa på Göteborgsmiljön, blott med den nyanseringen att det ej blev det engelska, som främst fängslade den unge Albert, utan det franska. Det sistnämnda var naturligtvis arv från aristokratien, vilken i Sverige ända in på 90-talet har en mycket väsentlig fransk prägel. Familjens skånska förankring förde Albert E. till Lund 1884. Han älskade sig in i staden för alltid och först efter 11 år tog han 1895 den sällsynta juris doktorsgraden. Det var många andra ting, som under tiden fängade hans vakna intresse, främst skönlitteraturen. Som lyriker debuterade han i *Ord och Bild* 1893 med fyra dikter. Den ena, »I gravkapellet», hänför sig till Oxenstiernska graven i Jäder, men handlar ej om den store kanslern utan om en av släkten förskjuten medlem, som dött för egen hand. *Ord och Bild* blev under flera år hans forum och där skrev han 1896 sin livliga Tosterupsskildring av anmodern Alexandrine Henriette Sparre, född de Cheuses. Från en annan släktuppsats, om den store Carl Augusts förhållande till fränderna Gustaf Johan och Carl Ehrensvärd, dagboksförfattaren och artillerigeneralen, går Albert Ehrensvärds bibliografi sen oförmedlat över till ett betänkande angående minderåriga förbrytare (1898—1900).

I Lund hade Ehrensvärd emellertid också skaffat sig en krets av intima vänner, bl. a. professorssonen Johannes Bring, senare lasarettsläkare i Simrishamn, och Johannes Hellner, med vilken E. under sin offentliga bana längre fram skulle komma i nära beröring. Generationer lundensare ha glatt sig över anekdoten, när Ehrensvärd skrivit till Bring, som varit borta: »Sök upp mig, jag bor i Gleerupska huset.» Då Bring fann en dörr med »A. Ehrensvärd» men ingen öppnade, skrev han på en bredvid klockan hängande griffeltavla: »Vi möts på Grand för att rådslå om, hur vi ska tillbringa natten.» Griffeltavlan tillhörde fröken Augusta Ehrensvärd av friherrliga ätten!

Lundajuristen fick sin vidare skolning i Svea hovrätt och övergick 1905 till civildepartementet som expeditionschef. Den efterföljande skildringen av hans bana knyts här givetvis delvis till den biografiska artikel om E., som influtit i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, del 12, och just tryckts. Artikeln är författad av docenten Folke Lindberg och den som skriver dessa rader. I den mån här återges forskningsresultat, som huvudsakligen hänföra sig till Lindberg, anges detta inom parentes med hans initial.

Länge förblev Ehrensvärd ej i civildepartementet. Lagerheim

hade redan hösten 1904 velat ha honom till Utrikesdepartementet, men motats av E. G. Boström, som ansåg E. vara en man med »farliga åsikter» (L). Lagerheims förbittring häröver medverkade till hans avgång. Väntetiden för Ehrensvärd blev emellertid kort. När hans vän Eric Trolle blivit utrikesminister i Karl Staaffs första ministär i nov. 1905, gjorde han i febr. följande år Ehrensvärd till sin kabinetssekreterare. Denne var då 39 år.

Det var således ganska sent och utan föregående diplomatskolning, som Albert Ehrensvärd kom att sättas på en så ledande post i utrikesförvaltningen. Detta hämnade sig, ty han var utan tvivel icke i allo lämplig för yrket. Ehrensvärd var en disharmonisk och irritabel känslomänniska med utpräglade sympatier och antipatier, därtill häftig och otålig. Han passade icke för detaljarbetet, hade svårt att höra en föredragning till slut utan att avbryta och kunde, när han läste koncept, börja sätta in redan i begynnelsen det, som kanske stod i slutet av konceptet, när han kom dit. Överhuvud var han ej tilltalad av människor vid första beröring med dem och gav ofta intryck av högdragenhet och nonchalans. Hans liberalism ledde honom ingalunda till jämlikhetssynpunkter i mänsklig samlevnad. De positiva tillgångarna i hans personlighet voro emellertid också stora. När han var upplagd och trivdes, kunde han vara charmerande, en angenäm och spirituellt sällskapsmänniska och en gästfri, lysande värd. Lika ohövlig som han ibland kunde te sig, lika vänlig och rörande kunde han vara med t. ex. gamla prostinnor och bondgummor på Tosterup.

Sedan Staaff ersatts av Lindman maj 1906, kvarstod Trolle, men Ehrensvärd lämnade kabinettet redan 1908, satt till 1910 som minister i Bryssel och Haag och 1910—11 i Washington. Han medförde starka intryck från den amerikanska miljön. Sedan kom hans mest uppmärksammade period, som utrikesminister 1911—14 i Staaffs andra ministär.

När Ehrensvärd skulle behandlas i Biografiskt lexikon sommaren 1947, saknade man full kännedom om hans arkiv. Det återfanns emellertid i augusti på Tosterup och har av ägaren, numera generallöjtnanten greve C. A. Ehrensvärd, älskvärt ställts till förfogande först för lexikonet, sedan för denna studie. Arkivet skall därpå införlivas med den stora Tosterupsamlingen i Riksarkivet.

Det viktigaste partiet av arkivet ligger i en folioportfölj med den intressanta påskriften: »Brev från svenska statsmän och diplomater, företrädesvis under åren 1911—1914. En del av intresse.

Jag har haft åtsk. flere än dessa, särskilt fr. Staaff, men jag har i fråga om mina papper varit lika slarvig som ifråga om allt annat. Breven fr. Staaff härrörde till en del fr. 1915 o. rörde hemliga utskottets förvandlande till permanent institution, vartill jag vid samtal med honom aug. 1915 tagit initiativet. A. E.» Representerade i konvolutet äro bl. a. Th. Adelsvärd, Jochum och Augustin Beck-Friis, Carl Bildt, Hj. Branting, envoyén Ekengren i Washington, Aug. Gyldenstolpe, Ernst Günther, Hj. och Åke Hammar-skjöld, Carl Hederstierna, Johannes Hellner, Arvid Lindman, E. Marks von Würtemberg, Erik Palmstierna, Axel Schotte, Torgny Segerstedt, Staaff (med blott två brev), Knut Wallenberg och envoyén i London greve Herman Wrangel. Det är, som synes, en representativ krets för första världskrigstidens och de närmast kringliggande årens Sverige. Intressantast äro kanske de skarpa och välformade Segerstedtska breven. De andra äro av växlande värde, men många ge belysande inblickar, såsom snart skall visas. En särskilt elegant stilist av gamla skolan är Bildt, liksom Wrangels brev visa den tränade fackdiplomatens vanda uttrycks-sätt.

I fråga om Staaffska ministärens tillkomst och Ehrensvärds upptagande däri ger ett brev av Günther 6 nov. 1911 upplysningar. Gustaf V hade efter besök på Skabersjö varit i Köpenhamn, där Günther då var placerad, och denne skriver:

»Kungen talte litet vid mig om den nya ministären. Han sade, att alla voro mycket hyggliga, och hoppades, att godt samförstånd skulle komma att råda. 'Man får se till', sade han, 'att göra af den nya situationen det bästa möjliga.' Han sade skrattande, att han undrade, huru Ehrensvärd trifs med sina kolleger. Han var, sade kungen, ej alldeles benägen att gå in i ministären, men efterkom lojalt min önskan. Jag tror för öfrigt, tillade kungen, att Ehrensvärd ej har något emot själfva programmet, så att någon divergens i det fallet kommer att uppstå. Jag sade, att jag trodde Ehrensvärds betänkligheter hufvudsakligen bestått i öfvervägandet af ansvaret under en konselj-president, hvars sjuklighet vore af beskaffenhet att kunna bereda kollegerna mindre behagliga öfverraskningar. 'Ja, den oron har jag också', sade kungen, 'men för tillfället är Staaff alldeles kry.' Jag inledde samtalet på Jakob Larsson. Kungen sade, att han nog inte vore 'oäfvnen'; det skulle nog gå bra, trodde han. Af samtalet i sin helhet fick jag det bestämda intryck, att kungen uppfattade situationen med förstånd och med allvarlig föresats att få det bästa möjliga af den. Kungen företedde icke ett spår af misslynthet eller osympati för sin nya ministär.»

Brevet har ju sitt speciella intresse med tanke på senare utveckling. För Ehrensvärds del blev det, så vitt man kan döma, så att han efter sin avgång 1914 alltid förblev persona ingrata hos monarken.

Som utrikesminister verkade Ehrensvärd, liksom han såsom kabinettssekreterare gjort, för själva utrikesorganisationens omändning och inlade här förblivande förtjänster, bl. a. beträffande konsulatväsendet. Den stigande inre och yttre oron vållade emellertid Ehrensvärd stora svårigheter. Hedins försvarskampanj och Pontus Fahlbecks broschyr 1912 om svensk anslutning till trippelalliansen gävo Ehrensvärd anledning att dels i riksdagen, dels i cirkulärnot till beskickningarna betona sin absoluta neutralitetsvilja (L) — en önskan som också stödes i t. ex. breven från Bildt och Wrangel. Som ett led i neutralitetspolitiken kom mötet mellan Sveriges och Rysslands monarker i den finska skärgården juli 1912. Ehrensvärd och Sazonov voro med och den senare gav lugnande försäkringar med avseende på Åland, som icke var ämnat till offensivbas mot Sverige, sade han.

Man kan få höra ett sådant uttalande om Ehrensvärd som utrikesminister som att han varit särskilt dålig sådan bl. a. däri, att han icke för Staaff klargjort lägets allvar i Europa, varigenom Ehrensvärd således skulle bära ett särskilt stort ansvar också för Staaffs försvarspolitik. Denna mening har knappast inre kriterier på att vara riktig. Bildt och Wrangel betona gång på gång lägets allvar men säga samtidigt, att det å andra sidan är omöjligt förut säga krig. Allvarligare låta brev från Petersburg och Berlin. Den som läst breven till Ehrensvärd och t. ex. de i Riksarkivet förvarade breven från kabinettssekreteraren Th. von Ditten till Lagerheim, kan icke tvivla på realiteten av de ryska spionerierna. Olycklig för svensk-ryska relationer var även prinsessan Marias skilsmässa. Brändström talar f. ö. i brev från Petersburg (7 febr. 1913) om »den misstänksamhet, som nu råder här mot alla granar» och avråder bestämt, att tidningarna skulle inta ett upprop (med prins Eugens namn i spetsen) för insamling till de svenska Runöborna i Estland. Vad Berlin angår, skildrar Arvid Taube (22 nov. 1912), hur kejsar Wilhelm i Neues Palais sagt honom: »Seit 25 Jahren habe ich für den Frieden gearbeitet, bin ich als Friedensfürst gefeiert worden. Wissen Sie, jetzt habe ich es satt, satt bis hierher» och därmed strök den höge herrn med en energisk gest med handen under hakan. Även med all hänsyn till

»kejsarens livliga, impulsiva natur», fann Taube yttrandet be-
tänkligt.

Över huvud får Ehrensvärd, om man vill vara rättvis, betraktas
som försvarsvän. Han har, såsom Lindberg funnit, själv sagt i
brev (3 juli 1913) till Henrik Hedlund: »Jag är för egen del och
har alltid varit verklig försvarsvän.» Däremot ogillade han F-
båtsbygge i stor skala, enär värdet av ett sådant sjöförsvaret icke
skulle motsvara de stora kostnaderna (L). Av många brev till E.
synes framgå, att hans diplomatkorrespondenter ansågo honom
försvarsvänlig. Det gick i själva verket mot en kris mellan honom
och Staaff, fast den ej kom till utbrott. Bildt har nämligen som
svar på ett E:s brev dec. 1913, alltså ett par månader före bonde-
tåget, skrivit följande (23 dec.), som kastar fullt klar belysning
över situationen:

»Eders Excellens, Jag tackar för brevet af den 19, det första på
ganska länge. Det angenäma att åter höra af E. E. störes dock af de
möjligheter brevet framhåller. Uppriktigt skulle jag beklaga, om
E. E. skulle finna sig af sitt samvete manad att lämna sin post. Till
min natur är jag anhängare af den hemtagna trickens teori, men jag
känner ju för litet hur landet ligger för att kunna hysa någon be-
stämd åsikt, och Karlskrona-talet har ännu ej hunnit hit, annat än i
den allra magraste telegrafiska dräkt. Men är det så, att regeringen
redan nu *vill* taga ett steg framåt mot utsträckningen af infanteriets
öfningstid, bör väl detta mana E. E. att bli kvar. Att vår ställning
till Ryssland är ömtålig, är ett faktum, som daterar sig från slaget
vid Pultava. Vi äro lerkrukan, som har det farliga grannskapet till
den stora bronskannan, det kan nu ej hjälpas. Och att Ryssland spio-
nerar hos oss, bör ej väcka någon förvåning. Det ha de troligen hållit
på med ganska länge...»

Emellertid avgick ju Ehrensvärd ej och delade därmed den
Staaftska ministärens öde. Då E. ej varit helt med på noterna,
bör det ha grämt honom så mycket mer och muntlig tradition
omtalar, hur han i de dagarna gick omkring i riksdagen och grät.
För E. hade hans politiska delägarskap i Staaftska regeringen det
personliga obehaget, att hans syskonkrets redan 1911 var skarpt
uppdelad efter två linjer, varvid E:s yngre syster fröken Augustine
E. på Tosterup var den, som höll hans parti.

Försatt tills vidare i disponibilitet, upptog Ehrensvärd en ut-
rikespolitisk linje, som han haft redan som utrikesminister, näm-
ligen försök till närmande mellan Sverige och de nordiska grann-
länderna. E:s mor var norska, född Vogt, och hans släkt genom
stamfadern fältmarskalken Augustin och Sveaborg samtidigt för

alltid sammanlänkad med Finland. Som skånsk aristokrat på det urgamla danska Tosterup, influerad — som hela Skåne — av närheten till Köpenhamn, har E. även stått Danmark nära. Han gjorde ju långt senare, 50-årig, också danskt gifte. I fråga om politiskt skandinaviskt samarbete var E. föregångsman (L). Ett resultat var tillkomsten av 1912 års neutralitetsregler, där E., mot en uttalad önskan av Hj. Hammarskjöld, fick Norge med i överläggningarna. Tanken på att ett krig skulle kunna föra Sverige och Norge i olika läger, var, som docent Lindberg meddelat mig, för E. ett spöke.

Han fortsatte nu som avgången sin nordistiska verksamhet. Torgny Segerstedt hade blivit redaktör för den okt. 1914 nystartade liberala veckotidningen Forum. E. medverkade men under strängaste anonymitet. Dels skrev han under signaturen Observator, dels helt anonymt, men med ledning av Segerstedts högintressanta brev — vilka borde tryckas i sin helhet — kan man identifiera i varje fall en del artiklar. För att ej E:s handstil skulle röja författaren, renskrev Segerstedt själv artiklarna på maskin. Bland E:s osignerade artiklar på ledarplats må nämnas »Aktiv utrikespolitik» (Forum 20 mars 1915) och en om Finland (29 maj s. å.). E:s huvudsyfte var enligt hans egen anteckning »bekämpande av aktivismen». Stort uppseende väckte särskilt Observators utförliga granskning av förhållandet mellan Sverige och Norge efter unionsbrottet (»1905—1914, en återblick», 27 febr. 1915), som försiktigt talar för framtida svensk-norsk försvarssamverkan. Även sedan Segerstedt 1917 övertagit chefredaktörsposten i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning, medarbetade E. där, liksom han som äldre återkom till samma organ. Beträffande E:s artiklar i Forum skriver Segerstedt en gång (25 mars 1915) om en av de helt anonyma: »Lyckligtvis äro ju inte ens medmänniskor i allmänhet mera påfallande skarpsinniga, utan de kunna luras; men det finns ju en och annan knepig. För säkerhets skull banaliserade jag ett par uttryck i artikeln, som Greven kanske märkte, emedan de voro allt för karakteristiska för Observators stil.» Kännetecknande för Segerstedts allmänna kritik, som politiskt går ut över Staaff, Edén, Lindman och Branting om varandra, är hans bild av Ehrensvärds och hans gamla stad:

»Lund har ju sina fördelar, framför allt biblioteket. Men bedömt från synpunkten av sitt läge i förhållande till de platser, där något sker, är det vanlottat. Det är ont om människor där, och man blir fullkomligt mjältsjuk av att vara där vid hälgerna och om sommaren.

Man får ju också ha goda nerver för att stå ut med att dagligen se sådana där figurer som Clason och Stille, Thyrén och Billing och vad de nu allt heta. Annars är ju Lund bra. Jag var där för en månad sedan och konstaterade, att samma människor spatserade på samma platser och samma tider och samtalade om precis samma saker, som när jag sist var där. Nog står vattnet still alltid, och endast en smula skvaller stör då och då meditationens ro. De voro mycket förvetna på, vem Observator var. Men biblioteket finns där och Hans Larsson och ett par människor till.»

Sonen av Tosterup har icke tagit ad notam den uppsvenske professors stridssignal — Lund skulle i stället bli hans ålders tröst.

Uppfriskande i Segerstedts brev är hans kvickhet. När artikeln »Aktiv utrikespolitik» stått i Forum hade Segerstedt besvär att dölja E:s författarskap. »Att artikeln gjort nytta är säkert», skriver han och fortsätter:

»Den har lästs mer än tidningarnes citat givit anledning att förmoda, även åtskilliga högermän ha upplyst mig om, att de varit glada åt den artikeln. Mig har den berett åtskilligt huvudbry. Å ena sidan måste jag laga så, att ingen anar dess genesis, å andra sidan vågar jag icke, när närgångna människor komma med frågor, brösta mig över att ha skrivit den; de mer skarpsynta se ju ögonblickligen, att det är en annan stil. Så tillämpar jag efter förmåga högtalig konung Eriks råd att 'ljuga så, att det varder sanningen något så när likt'. Värst var det, när jag fick läsa den högt vid en middag på Valdemarsudde — Knut Kjellberg hade släpat mig dit; det var samma dag numret var utkommet — jag läste hela tiden grubblande på, hur deras frågor skulle komma att låta och hur jag skulle kunna möta dem och förbannade i min själ staden Hünigen och sade mig, att om detta sällskapet inte består av idioter, så måtte jag få svårt att klara detta. Men gudilov, de voro idioter, och jag traskade lättad ut i rummet bredvid och sköljde ned ängslan med en god klunk whisky. Det gillande, som H. K. H. yttrade, måste jag ju också torka på mig provisoriskt och ber nu att få avbörd mig det.»

Det har roat Segerstedt själv att i dessa brev från 1915 och 1916, då Ehrensvärd ej var i Stockholm, bli hans rapportör från huvudstaden, breven äro därför ibland ganska långa. Muntrande äro Segerstedts snabbskisser, t. ex. (15 mars 1915) av Eliel Löfgren återkommen från England: »Den starke mannen i parlamentet är skotten Anderson, enl. Eliel 'djävla duktig karl, ser du, lugn, med siffror, koss i Jysse namn'», eller av utrikesminister Knut Wallenberg i samma brev: »Wallenbergs specialitet är, enligt vänsterriksdagsmännens förmenande, att öppet

omtala för dem alla hemligheter. Varav följderna är den, att de alla traska omkring tysta som små familjegravar och icke våga öppna munnen av bara ansvarskänsla. Om de vet något, vet jag inte, men det förefaller mig som om Wallenberg besatte en viss människokänedom, möjligen förbunden med en viss naiv glädje över makten. Gudskelov, att hans affärsförbindelser voro franska och engelska.» Medgivandet att Knut Wallenberg besatt »viss människokänedom» sprider onekligen litet extra glädje över detta uttalande utöver vad Segerstedt menat.

Vad som ger ett särskilt intresse åt flera av breven från 1914—15 är att de visa något av den inre kretsens syn på Karl Staaff. Det är synd, att Ehrensvärd förstört de flesta av Staaffs brev. Men denne kommer ju till synes också hos de flesta av de andra politiska korrespondenterna, t. ex. hos Segerstedt (30 dec. 1914):

»Partipolitiken här uppe är oklar som vädret. Jag försökte få Staaff att till det första januarihäftet skriva en artikel om det liberala partiets närmaste uppgifter. Han funderade bort tre dyrbara dagar för mig för att komma till det resultat, att han icke kunde. Fridtjuv Berg kunde det icke heller och prof. Edén ansåg sig på grund av sin ställning till partiet icke kunna. Den där allmänna försiktigheten är en smula oroande. Jag är rädd för, att Staaff fortfarande kommer att av pur hänsyn till riksdagspartiet glömma bort allmänheten och därmed valmännen. Han förstår icke alls gestens betydelse och han begriper inte att samla sina vikande och skingrade skaror. Det går inte med att samla riksdagspartiet ensamt och kuckla ihop något, som skall föreställa genomsnittets mening och formulera det på det försiktigaste sätt i världen för att hålla ihop fårflocken. Kan man bara klara den allmänna opinionen, reder sig nog det andra. Men naturligtvis kommer det att gå åt Hälsingland igen. I all hemlighet bävar jag en liten smula för vad Staaff kan finna på att säga vid remissdebatten; det kan bli bra, men det kan lika gärna bli dumheter. Och det hopplösa är ju, att det inte finns någon annan, som kan övertaga ledningen av partiet. Hur skall man bara kunna reda ut förhandlingarna med de illfundiga sossarna? Jag undrar om de tänkt på, hur nästa val kommer att bestämma deras ställning i detta hänseende. Nå, ja, det kommer att hända mycket innan dess... Inom sossarna glider uppenbarligen ledningen från Branting till Värner Rydén. Det anses göra saken svårare för oss; jag tycker det borde vara tvärtom.»

Och i nästa brev (8 jan. 1915) heter det:

»Om Staaff ändå vore lika listig som han är hederlig! Varför i all världen skulle han nu trampa i klavéret om vår neutralitet. Det kan ju inte hjälpas, att man får ett för starkt intryck av omdömeslöshet, när han nu, då han för första gången på länge

skall bryta tystnaden, kommer med detta småkloka fram- och tillbakaresonemang. Nu tvingar han mig att också svara något och hur hänsynsfullt och beskedligt jag än gör det, så hjälper det ju likväl till att markera det olämpliga av honom att nu överhuvud upptaga saken till behandling. Det är nu också trevligt, att liberala partiets ledare skall uppträda så, att partiets hela press står där generad och inte vet, vad den skall säga för att värja sig?» En annan kritik av Staaff serverar Segerstedt 25 mars 1915: »Beträffande militieombudsmannen och högsta domstolen gick också Staaff och anordnade alldeles onödiga nederlag åt sig. Det är inga små mått hos mannen, men det brister honom redan i förmågan att umgås med människor. Det allvarsammaste är, att ingen finns, som kan ersätta honom. Edén kan det icke. Han är professor Edén; vore han i det allmänna medvetandet Nils Edén eller ännu bättre Nisse Edén, vore ju saken bättre — men professor Edén — det går inte.» I samma brev heter det ytterligare: »Jag tror aldrig det liberala partiet kan repa sig från sina nederlag, så länge Staaff är dess ledare. Jag är fullt på det klara med, att han inte kan 'fockas'. Å andra sidan — hur orättvist det än må vara — står han som den förnämsta representanten och i allmänna medvetandet som inkarnationen av det i liberal politik, som framkallat nederlagen.»

Av breven vid Staaffs död i oktober 1915 äro Adelswårds och Schottes de mest intressanta. Den förre, gift med Ehrensvårds systerdotter, skriver sålunda (4 okt. 1915):

»Just nu ingick underrättelse om att Staaff 1.30 e.m. i dag gick ur tiden. Du får naturligtvis underrättelse härom långt innan Du får mitt bref, men jag skrifver i alla fall. Det är med egendomliga känslor man mottar detta dödsbud, som sedan öfver en vecka icke var oväntadt. Det är hemskt att nödgas erkänna för sig sjelf, att man känner så föga af varmare rent personliga känslor af saknad efter den mannen, som man dock stått så nära under de mest kritiska förhållanden i ens lif. Men så är det dock med mig. Jag tänker nästan blott på de politiska konsekvenserna, hvilka äro oöfverskådliga. Han sjelf tänkte och kände, så vidt man kunde finna, blott politik, det var väl därför det var så svårt för de flesta att personligen komma honom nära. Det var ett tragiskt öde, att till sist bli sjelf det största hindret för sitt lifs sträfvanden. Man känner djupt medlidande och samtidigt bitterhet öfver att han icke i lifvet fick den upprättelse, som han förtjänade. Få menniskor hafva förtalats och så skamligt behandlats som han, han var obetingat stor i att bära olyckan och motgången. Ofta tyckte jag, att han uppsökte svårigheter för att få öfvervinna dem — det var hans starka sida — hans svaga att icke

kunna eller kanske ej vilja göra sig mödan att undvika eller förekomma dem. Trots [allt] behåller jag honom alltid i minnet såsom en verklig fosterlandsvän, fast han fick skenet af att främst vara partimannen. En stor folkledare var han säkert, men kanske icke en stor statsman, men man får döma honom efter de förhållanden, i hvilka han verkade, och ingen torde under sådana omständigheter kunnat blifva bättre. Nu blef han alltså 'aldrig' mera Sveriges statsminister och den som hade mest bekymmer därför drar väl nu en lättnadens suck! Men hur skall det gå med det frisinnade partiet? Han är oersättlig just nu. Och samtidigt har han på senaste tiden i visst afseende varit det största hindret för frisinnad praktisk politik. Kanske var det och är helt enkelt en olöslig uppgift att hålla ihop de stridiga element, som tillsammans utgöra det frisinnade partiet — det är sorgligt — jag skulle blott vilja vända ryggen åt allt hvad politik heter, men jag vet ej om det vore rätt.»

I ganska olika tonart går Axel Schottes brev (24 okt. 1915), i vilket blott en djup och uppriktig sorg talar:

»Du förstår givetvis, huru svåra dagarna före Staafs död voro och huru vi gingo växlande mellan hopp och fruktan timme efter timme. När sedan man fick vara beredd på dödsbudet, och när detta kom, grep det ju oss alla ofantligt och det är ej än möjligt att riktigt tänka sig in i detsamma: det förefaller så bittert och meningslöst. Den personliga saknaden är så djup, att det nog dröjer veckor än, innan man kommer i jämvikt. Förlusten för land och rike kan knappt mätas; men sorgen är överallt sådan, och föresatserna att ej ge tappt, fast ledaren och hövdingen fallit, så allmänna, att han, fast borta från oss, dock kanske ännu länge verkar till landets utveckling och nytta. Högern jublar förstås och ej minst dess trogne där högst uppe, där först Wallenbergs direkta mellankomst skall ha föranlett representationen vid jordafärden. Denna griftefärd var sådan, att ingen svensk man väl fått en likadan, åtm. ej sedan Blanches begravning. C:a 300 kransar å 20 vagnar och väl över 100,000 människor i rörelse. Vi kolleger sände, utom våra personliga kransar, en krans med inskriften: 'Stor var du, långt såg du i ljusa som i mörka dagar.' ... Vad nu blir med ledningen efter Staaff spörjes först definitivt vid lib. samlingspartiets möte den 15 jan. 1916. Troligen kollegium (exemplvis i 1:a k:n: Kvarnzelius, Påboda, David [Bergström]; i 2:a k:n Edén, Daniel [Persson i Tällberg], Raoul [Hamilton] — jag undanbedjer mig med hänsyn till landshövdingeförhoppningar under 1916). Möjligen ordnas sedan så, att Edén blir ordf. i samlingspartiets förtroenderåd och Påboda vice ordf., medan ju fortfarande som hittills ordförandena å partisammanträdena växla pr gång. Den enda, som kan som *en* ledare samla hela riksdagspartiet är Påboda, men han 'har ett förflutet' och kan därför, åtm. ej ännu, ifrågakomma *utåt* landet som ledare. Hellre då en tvåhövdad ledare, som nyss antydde, med 'rådmän'. Jag tror detta ej blir svaghet, utan snarast styrka —

om alla fullfölja de lojala försäkringarna att nu 'arbeta ihop sig och frånse det mindre, som skiljer, för det större, som enar'. Men detta blir ingalunde alltid lätt; ty det går en rätt djup klyfta mellan dem, som vill hålla upp kulturradikalismen och dem, som vilja skapa ett lantmannaparti med frireligiös och förbudsvänlig läggning. Båda riktningarna behöva varandra; och så länge vår höger är så mäktig, reaktionär och fräck, som den ej minst nu är, så ha vi ej råd att splittra oss på två partier — låt vara att den splittringen nog kommer; men så länge den kan hindras, desto bättre. Först efter ett par grundliga högernederlag kan vänstern ha råd till inbördes strid. Staaffs död gör dock uppenbart samgående med sossarna svårare. Och jag börjar tro, att det kanske blir bäst (och enda utvägen), att mellanpartiet bildar regering — med eller utan (helst) några sossar — och så ta risken att vara mellan 2 eldar. Men ett starkt program vid bildandet erfordras, så avfattat, att sossarna gå med på det och stödja regeringen — fast man ju sedan alltid är oviss, hur länge det stödet varar. Men de veta då, att ges ej stödet, så blir det högerregemente igen. Nyttan för oss av ett Tryggerregemente ett par år är obestridlig.»

I ett senare brev (27 april 1916) skildrar Schotte ytterligare intressant och ingående mödorna i fråga om partiledningen, men det skulle föra för långt att här ingå därpå.

Albert Ehrensvärd hade emellertid i augusti 1915 placerats som envoyé i Bern och fick i juni 1918 den plats, som han säkert helst ville ha och som också från många synpunkter passade honom särskilt väl: ministerposten i Paris. Här förblev han i hela sexton år. När det vid E:s död sades, att han ej var någon »exportförningsdiplomat», är detta så till vida riktigt, att han i början föga intresserade sig för beskickningsarbetets kommersiella sidor. Härmed skedde emellertid småningom en bestämd vändning och under senare år visade han personligt intresse även för dylika ärenden.

Sin politiskt viktigaste mission hade E. utan tvivel före och vid Versaillesfreden och då särskilt i Ålandsfrågan. Material för bedömande av hans insatser härvidlag är ännu icke tillgängligt, men man vet, att han engagerade sig i hög grad för den svenska regeringens Ålandspolitik. Vissa sidor av saken belysas emellertid av breven. Sålunda har Erik Palmstierna, som då var sjöminister, i brev nyårsafton 1918 ganska utförligt karakteriserat Ålandsledarna, Johannes Erikson och Julius Sundblom. Om den förre heter det, att han »har ett utomordentligt anseende bland Ålands allmoge. Det är hans ord, som i regel äro det avgörande och mannen är fast besluten att göra allt, som kan ske, för att bli fri från

finnarna. Jag kan säga Eder, att icke minst genom hans försorg äro bönderna på Åland fullt beväpnade och av samtal med mig erfor jag, att dessa lugna män i sin beslutsamhet icke komma att rygga de yttersta medlen, om detta visar sig ge utsikt för den lösning de ästunda.» Om redaktör Sundblom, Mariehamn, säger Palmstierna bl. a. att han sedan länge varit »befolkningens röst och dess egentlige ledare». En klok karl, heter det, »är också han starkt hängiven den svenska saken». De reste nu till Paris för att verka för sitt krav. »Förslagen om köp av Åland är befolkningen själv emot och det av samma anledning som vi, att därmed rubbas den rättsgrundsats, varpå kraven stödjas. Däremot torde nog ersättningsanspråk av rimligt slag böra tillmötesgå för att underlätta uppgörelsen.»

Emellertid har Ehrensvärds uppträdande och roll i denna fråga icke enbart vunnit gillande i Stockholm. Detta framgår av en skrivelse (4 juni 1919) från hans gamle lundavän och dåvarande chef utrikesministern Johannes Hellner, ett brev, som är lika sakligt bestämt som hovsamt och mönstergillt i formen. »Min käre vän», skriver Hellner, »hur brått jag har i dessa riksdagsslut-tider, måste jag skriva några ord till dig», och fortsätter:

»Jag har en särskild anledning och en af allvarsam art. Jag har af åtskilliga omständigheter tyckt mig finna, att samarbetet mellan dig och Wrangel ej går så bra. Jag vill ej precis angifva några källor, men jag vill ej dölja för dig, att den ena efter den andra beklagat detta förhållande. Det uppges, att Wrangel ej får kännedom om det, som meddelas till Paris från Utrikesdepartementet, att just inga öfverläggningar äga rum och att du gör démarcher, som Wrangel ej får kännedom om. Dessa rykten ha vållat mycken oro inom regeringen, emedan man anser, att situationen särskilt i Ålandsfrågan är så pass vanskelig, att den kräfver enig samverkan af alla, som ha med den att göra... Jag vill därför enträget bedja dig — både för den nämnda frågans skull och för din egen skull — att anstränga dig för att uppehålla ett godt samarbete med alla... Du skall ej tro, att jag gör detta för att såra dig, utan du skall vara öfvertygad, att jag här handlar som en uppriktig vän och för din egen skull. Jag tycker det är bäst, om Wrangel och du utåt konsekvent genomföra den arbetsfördelningen, att han talar med engelsmän och amerikaner samt du med fransmän, italienare och japaner. Och så, att ni samråda och håller hvarandra à jour med allt. Än en gång ber jag dig att taga detta upp som en akt af vänskap. Du vet, att du har många fiender här hemma och du bör undvika att ge dem några motiv att skälla på dig.

Din tillgifne vän

Joh. Hellner.»

Strax efter reste även Branting till Paris för att deltaga i arbetet på Ålandsfrågan »samt Spetsbergsfrågan, om den skulle komma upp» (Hellner 13 juni 1919). Hellner förmanade Ehrensvärd till gott samarbete även med denne. Misslyckandet av arbetet på Ålands förande till Sverige ger på sina håll ett pessimistiskt eko i brevsamlingen.

I Paris, på Carl Gustaf Tessins och Gustaf Philip Creutz' gamla ministerpost, blev Albert Ehrensvärd liksom dessa, en svensk kulturenvoyé. Han stödde Institut Tessin och föranledde stiftandet i Paris av Föreningen för svensk konst, under vars auspiciér tillkom konstskolan Maison Watteau (L).

Framför allt stimulerades E:s gamla litterära intressen av den galliska omgivningen. Från 1921 till 1927 har han återupptagit sin ungdoms önskan att få producera sig litterärt och det har skett i form av essayer, lyriska översättningar och egna dikter. Han började med »Ur fransk diktning» 1921, inledd av en förträfflig litterär orientering, följd av översättningar från André Chenier, Lamartine, de Vigny, Victor Hugo, Musset, »les Parnassiens», Baudelaire och Verlaine. Ehrensvärd hade stor formtalang och tillika inlevelseförmåga och blev så en lyrisk översättare av rang. Särskilt skulle jag vilja peka på återgivandet av några av Baudelaires »Fleurs du mal» samt framför allt ur Verlaines sköna samling »Sagesse». På ett överlägset sätt och med finaste nyansering följer Ehrensvärd Verlaines underbart musikaliska diktion, t. ex. i »Ecoutez la chanson bien douce»:

»Så lyssna till den ljuva sången,
Som blott för att dig täckas gråter,
Hur lätt och hur försynt den låter,
En böljas krusning snabbt förgången.»

År 1922 kom han med ett band *essayer* och ett band översättningar, »Fransk medeltid och renässans», belönade med Letterstedtska priset 1923. Han hade här fördjupat sitt studium bakåt. De ännu för vår tid så fängslande skalderna från medeltidens slut, den furstlige, Charles d'Orléans, och bohemen, François Villon, har han här kongenialt återgivit. Däribland är Villons rörande dikt i sin mors namn till den heliga Jungfrun:

»Du himmelens och jordens härskarinna,
för vilken mörkrets värld själv vördnad bär,
tag i ditt skydd en stackars ödmjuk kvinna
och plats mig bland de salige beskär,
fastän jag vet, att intet värd jag är.»

Även Plejadens skalder äro företrädda i detta band. I essaydelen har han samtidigt skrivit om var och en av dem, dels om deras liv, dels om deras verk och personlighet. Så följde 1924 »Jean de La Fontaine», essay och översättning, samt 1926 »Från det 17:e och 18:e århundradets Frankrike». Där behandlas bl. a. Voltaire och ånyo André Chenier, med djup förtrogenhet och uddig, elegant penna. Ehrensvärds vän Johannes Hellner visade sig i brev (9 maj 1926) ha varit en djupt intresserad läsare. Han föredrog emellertid essayerna och skrev: »Alla dina essayer äro utomordentligt fängslande och då jag läser dem, tänker jag alltid, att det är skada, att du ej i din ungdom beslöt dig för att bliva uteslutande literatur-man. Jag undrar, om du ej skulle varit lyckligare, om du gjort detta, och jag är alldeles säker på, att du skulle blivit en verklig storman på det området. Men som det nu är, är jag glad, att du kan finna tid att egna dig däråt så mycket som du gör och jag hoppas allvarligt, att du fortsätter.» Den gamle lundavännen Hellner kände Ehrensvärd väl, men kanske har han med de orden rört vid ett sår: Ehrensvärds eget kroniska tvivel rörande sin kallelse.

Emellertid hade ju Albert Ehrensvärd redan som ung skrivit också egna dikter, vida fler än de få, som publicerats i 90-talets Ord och Bild. Han frågade en gång sin beundrade kusin Henriette (Ette) Coyet, född Cederström, på Torup, om hon ansåg, att han borde trycka dem, vartill hon svarade nej. Det dröjde också ända till 1927, innan han tog mod till sig att göra det. Då försäkrade han sig samtidigt om, att det skulle ske endast i form av en gåvobok till vänkretsen. Hans »Dikter» trycktes, ehuru på svenska, i Abbeville, de salufördes ej i bokhandeln och inga leveransexemplar lämnades till svenska bibliotek. I Uppsala universitetsbibliotek inkom boken så sent som 1947.

Ehrensvärd har direkt betonat, att han kände sitt beroende av föregångare som Snoilsky, Heidenstam och Levertin och att han visst icke tillerkände litterärt värde åt alla dikter i boken. Närmast anslöt han till Snoilskys aristokratiska och i formen strama diktion. Hans dikt har känsliga anslag och framträdande natur- och färgsinne, den visar hans hembygdskärlek, pietet för tradition och historia och hans aldrig stillade längtan, det vackraste draget i hans mångfacetterade personlighet. Originell lyrisk nyskapelse var det icke, epigonskapet är uppenbart, men Ehrensvärds äkta känsla och betydande formtalang kunna ofta fånga. Särskilt

sker det i den vackra tröstedikten till grevinnan Ebba Snoilsky på makens begravningsdag:

»Nu ha de tystnat dagens tal och sånger
och gravens rosor snart ej längre blomma,
och när du vänt tillbaka, kvar står ensamt
det tröslöst tunga och det tröslöst tomma.

Men just i denna stund, då dagen slocknar
och ljuset fåfängt emot natten kämpar,
vi ville varmast, vi som med dig sörja,
ett ord dig säga, som din smärta dämpar.

Rotlösa glida vi för vind och vågor,
vem anar havet, varemot vi glida?
Ett blott är visst, att hela livet rymmes
i dessa ord: att älska och att lida.

De båda orden väga upp varandra,
och den som älskat vet att livet äger
en skatt, som varar ännu när i smärta
den älskade lagts ned på dödens läger.

Så lägg tillhoppa det förflutnas bilder,
all sång, all solskensglöd *han* göt däröver,
och kanske minnet av hur rikt du levat
till ro den bittraste av dagar söver».

Efter avskedet från Paris 1934 slog sig Ehrensvärd ned i sina fäders Skåne, delande sig mellan Lund och Tosterup, »Den gamla borgen, som i vattenskål'n Sitt anlet speglar sänkt i minnets fred» (E:s dikt Barndomshemmet). Han har skrivit en uppsats om Österlen med förträfflig karakteristik av hembygden och dess folk. På Tosterup har han levat med Ehrensvärdsminnen och böcker, gått i den gamla trappan och sett på tänkespräken i stenstil: »Den som är fosterlandets vän är hemmets vän, alltid välkommen» — »Till den sanna äran ingen lönntrappa» — »Till ärans höjd... gå afmätte steg, den uppföre springer får ofta halta neder». Icke minst har Ehrensvärd trivts i sitt hem i Lund. Befriad från statslivets ansvar och irritationer, som hans natur ofta haft så svårt att bära, och livligt uppskattad i akademiska kretsar har han nu haft en lyckligare tid än förut, hans lynne har mildrats och han har verkat mera harmonisk. Han var ordförande i Alliance Française, intresserade sig för Tjeckoslovakien och Polen — långa brev från den dåvarande svenske Warszawaministern vittna därom. Han tänkte också skriva en biografi över representations-

reformens Louis De Geer, men det synes ej ha kommit långt, ehuru ett par brev från landshövding Louis De Geer berätta därom. I Göteborgs Handels- och sjöfarts-tidning hade E. åter blivit medarbetare. Men samarbetet med Segerstedt gick ej längre så lätt, denne var engelskorierad och fann Ehrensvärd för fransk. Ett Segerstedts brev redan 17 maj 1920 säger, att E. är välkommen under vilken signatur som helst: »Men ledareavdelningen kan icke ena dagen förfäktat en mening, nästa dag en annan. Där regerar jag ensam.»

Tyvärr fick Ehrensvärd rik anledning till politisk klagan: Hitler, nazismen och andra världskriget kommo. E. kommenterade läget anmärkningsvärt klarsynt, Münchenavtalet 1938 upprörde honom och inspirerade honom till en bitter sonett (L). När Finland 1939 överfölls, kom även hos greve Albert det Ehrensvärdska blodet tydligt fram: han pläderade för snar och effektiv hjälp. »Neutralitetens förkämpe slutade som aktivist. Men detta innebar i grunden icke någon omvändelse» (L). I en av Finlandsartiklarna hänvisade han till ett sitt uttalande i riksdagen 1912 om det oriktiga i att på förhand beröva sig möjligheten att skynda till ett nödställt frändefolks hjälp (L). En del artiklar samlade han i essayvolymen »Statsmän, diplomater och författare» (1939), med psykologiskt skickliga och levande porträtt av bl. a. förgrundsfigurer i äldre och nyare fransk historia.

Ledarpersonlighet var Albert Ehrensvärd aldrig. Men han gjorde likvisst positiva politiska insatser, särskilt i nordisk politik. Kultiverad essayist och fin översättare har han även gjort en bestående litterär gärning. Men de högsta utmärkelserna i det offentliga livet och på litteraturens fält uteblevo: han fick inte det blå bandet och kom ej i Svenska akademien, ehuru han troligen hoppats på bådadera. Så kvarstod tvivlet i hans själ, uttalat av honom själv på 70-årsdagen, om han ej skulle från början helt valt en av två vägar: han tänkte kanske närmast på den rena juristkarriären. Som person hade han ju därtill blivit starkt kritiserad och har av Hellners brev att döma väl vetat detta. Kritiken var icke heller utan orsak: han kunde vara ovanligt hänsynslös och nonchalant. Men där var också den andra sidan: han fick vänner och trofasta vänner, som aldrig glömde honom. Det visar, att han haft stora tillgångar, utsprungna ur hans släkts sällsynt rika kulturarv. Han hade haft ett levande liv och kunde ge personlig ton åt en berömd rad hos La Fontaine: »Den fruktar döden mest, som liknar mest de döde.»

Det avväpnar kritiken att se, att Ehrensvärd förstod sin tragik och att han aldrig upphörde att söka. Man ser det i en av hans sonetter:

»Vad skall väl ske den underbara dag,
då dödens klockor i mitt öra ringa?
Skall minnet av min levnads nederlag
med ännu större bitterhet mig stinga?

— — —
Mitt hjärta ännu, när det tvingas brista,
skall drömma om min längtans dolda värld.»

Orden äro Albert Ehrensvärds eget epitafium över sitt liv.